

OOSTVLAAMSE ZANTEN

**algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde**

LIV - 1979 - 1

Lidmaatschap Bond der Oostvlaamse Volkskundigen : jaarlijkse bijdrage : 350 F; gezinslid 120 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde : 300 F; beschermend lid : 600 F; steunend lid : 1200 F (B.T.W. steeds inbegrepen)

Abonnementen op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.) : 400 F; steunend lid : 1200 F (B.T.W. inbegrepen); buitenland 500 F per jaargang.

Postrekening nr. 000-0096946-43 van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. **Oostvlaamse Zanten**, nog voorradig zolang de voorraad strekt : 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 47^e jg., tegen 350 F per jaargang. Losse nummers ook van de jgg. 1-19 zijn nog beschikbaar tegen 75 F per nummer. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen** : 160 F (leden 125 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 55 F (leden 42 F). **Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV)**, door F. VAN ES : 45 F (leden 35 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr.). Prijs : 30 F (leden 23 F) + 10 F porti.
3. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
5. **Osschaart** door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
6. **2^e Lustrumnummer 1930 - 1935**. Prijs 50 F (leden 40 F) + 10 F porti.
7. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs 50 F (leden 38 F) + 10 F porti.
8. **Het ontstaan van de Julius-Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove**, door J. en M. JANSSENS-BUYSE. 1940, 10 p., 1 lied. Prijs 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
9. **Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF, nog alleen in Jaarboek 1945. Prijs 160 F (leden 125 F) + 10 F porti.
10. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
11. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
12. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
13. **De uitkomsten van het Sagenonderzoek**, door † Prof. Dr. P. DE KEYSER (1935: 10 p.). Prijs 20 F (leden 16 F) + 8 F porti.
14. **Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen**, door G. DE MEYER. Prijs 40 F (leden 25 F) + 10 F porti.
15. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs 30 F (leden 22 F) + 8 F porti.
16. **Ikonografische studie van 19^e-eeuwse litografische adres- en reclamekaarten in verband met metaalwaren**, door Margriet BAERT (33 blz. + 13 ill.). Prijs 75 F (leden 60 F) + 7,5 F porti.
17. **Bier in de Nederlandse Folklore**, door D.J. Van der Ven, nog alleen in 2^e Lustrumnummer. Prijs 50 F (leden 40 F).
18. **Kantwerksterclub St.-Katelijne - Kursus Stropkant**, 1^e Leerjaar 200 F + 10 F porti.
19. **"Een salighe Leering"**, door † Prof. Dr. Jan GESSLER (9 p.). Prijs 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
20. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs 150 F (leden 110 F) + 15 F porti.
21. **Inventaris der Apothekerspotten opgesteld in de «Apotheek uit de XVIIIe Eeuw»**, (Museum voor Volkskunde Gent) door L.J. VANDEWIELE, 1951, 12 blz., 4 ill. Prijs 40 F (leden 30 F) + 6 F porti.
22. **Ndl. Volksk. Bibliografie. Deel VII Oostvlaamse Zanten (1926-1960)**, door R. VAN DER LINDEN (Antwerpen 1968; XXX, 341 p.). Prijs 300 F (leden 240 F) + 20 F porti.
23. **Lichte vrouwen te Gent in de 19^e eeuw en hun publiciteit**, door M. VAN WESEMAEL (nr. XXXVI v. Uitg. Kon. Bond...) 1977, 66 blz., 16 ill.. Prijs 140 F (leden 95 F) + 15 F porti.
24. **Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde**, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs 250 F (leden 180 F) + 20 F porti.
25. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven**, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk. Prijs 75 F (leden 55 F) + 10 F porti.
26. **Kinderzang uit Zwijnaarde**, door L. GELBER. Prijs 70 F (leden 50 F) + 8 F porti.
27. **Lodewijk Lievevrouw herdacht** door F. DE COSTER. 1952, 12 blz., 1 ill.. Prijs 40 F (leden 30 F) + 8 F porti.

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redactieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

L. Gelber. — Koewachtersroepen in Oost- en West-Vlaanderen	3
A. Thijs. — De industriële archeologie en de volkskunde	17
M. Daem. — Het Jaar van het Dorp, onze keus : Massemen	29
BOEKBESPREKING	
JOS. GHYSENS. — Het Aalsters Volksleven I, Het markt- en straatlied 1860-1950 — J. Van Haver	28
ZOEKEN EN ZANTEN	
Molenkalender 1979 — R.v.d.L.	2
Tienen, Gedenkpenning en ex-voto 1793 — R.v.d.L.	2

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent en het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

Zoeken en Zanten

Molenkalender 1979

De Belgische Molenaar, uitg. Drukkerij De Kinderen, p.v.b.a. Ravels, biedt opnieuw een sierlijke en prachtige Molenkalender. De artiest-fotograaf Ronald de Ceuster bood nooit eerder gepubliceerde molenfoto's, omstreeks 1920 gemaakt door de Lierse fotograaf Leon Vaes. Deze kunstzinnige persoonlijkheid speurde naar waardevolle beelden en trof de molens, wegens het eigene van de vorm, de schilderachtige ligging of de typische omgeving. De kalender toont en tooit Ranst, Hallaar, Massenhoven, Poederlee, Lichtaart, Herenthout, Oelegem, Niel, Tongerlo, Lille, Vremde, Olen, Lille. De vormgeving stemt artistiek en hoogstaand overeen met deze van vorig jaar. Een waarborg op zichzelf. Twaalf parels in een driekleurig kader. Je kunt hem bekomen door storting van 200 fr. op PR 000-0331755-15 van Drukkerij de Kinderen pvba te Ravels. Groepen die vijf kalenders afnemen, krijgen één gratis. Het is een kalender met blijde betekenis, een kennismaking of heraanknoping met de rust en de luister van de Kempen.

R.L.

TIENEN. Gedenkpenning en ex-voto 1793

In ons land bestaat het EUROPEES GENOOTSCHAP voor MUNT- en PENNINGKUNDE. De afdeling Tienen gaf ter gelegenheid van haar tienjarig bestaan een gedenkpenning uit, als weergave van een zilveren ex-voto dat de bevolking van Tienen aan de kerk schonk in 1793.

Hierbij ziet U de afbeelding van voor- en keerzijde. De penning (diameter dertig mm) bestaat in uitvoering van goud, zilver en brons, en het bestuur van de afdeling bood die te koop aan op de internationale muntenbeurs van elf november 1978 te Tienen.

Over het algemeen kennen musea, kerkarchieven en verzamelaars oude ex-voto's, maar een weergave daarvan in een of andere vorm thans komt weinig voor. Daarom seinen we graag deze afbeelding.

Kent een lezer dusdanig voortbestaan of hergeboorte in zekere zin, van oude ex-voto's ?

Zie : Tijdschrift voor Numismatiek. Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde. (Redaktie : André van Keymeulen, Zottegem) Nr. 5, 1978, 162.

R.L.

Koewachtersroepen in Oost- en West-Vlaanderen

De koewachtersroep behoort tot het verleden. Ook de armste boerenjongen gaat thans regelmatig naar school en verkeert in de mogelijkheid de boerenstiel of een ander beroep te leren. Daarenboven zijn teelt en onderhoud van de veestapel thans volledig gemoderniseerd. Er zijn nu geen koeiers meer, nl. jongens die, omwille van hun schamele afkomst, vanaf hun tiende jaar tot hun lotelingenjaren, hun brood moeten verdienen met de koeien te wachten.

Nochtans is de koeiersroep in Vlaanderen nog niet onherroepelijk vervlogen. Er zijn nog bejaarde mannen die van kindsbeen af met hun beesten zingend naar de wei trokken. Er zijn nog vrouwelijke zegspersonen, dochters uit boerengezinnen die de roepen van vader en broers leerden, of boerenmeiden die hielpen bij het werk in de stal, op het veld en in de wei. Er zijn zelf grootmoeders die deze zangwijze aan hun kleinkinderen leren opdat dit voor hen kostbaar, eigen bezit niet zou verloren gaan.

Zo stonden destijds de kinder- en jeugdijaren van de arme boerenjongen, - meestal zonen van boerenknechten -, heel weinig in verband met de school, maar wel voor haast het drievierde van het jaar in het teken van hun omgang met de beesten. De lange uren en dagen op de wei brachten mee dat het koewachtertje het jongensvermaak in de vrije natuur beter kende en meer beoefende dan om het even welke andere jongen. Al zingend wist hij de koekoek te verschalken en al het gedierte in bos, veld en wei wakker te schudden. Al fluitend zocht hij naar vogelnesten (1), jaagde hij vlinders achterna, lokte hij slakken uit hun huis. Met een deuntje op de lippen sneed hij fluitjes uit riet en stokken uit elzenhout, vlocht hij koorden allerhande, vervaardigde hij wind-, en watermolentjes. Zichzelf wel eens bemoedigend door een gezongen gebedje of wildgebed bouwde hij een schuilplaats tegen zon, wind en regen.

(1) We citeren een zin uit : Stijn Streuvels, Najaar, 1907, hoofdstuk «De Aanslag» : «...Totdat opeens al de vogels weer in vrijheid gelaten worden en men met zage of mes, de vlierstruiken te keere gaat om klakbossen te maken, of men alleen nog trek heeft naar een schoonen elzetak die dienen moet als zweepsteel, want 't is de tijd dat de koeien naar den meersch gaan en iedereen wacht koeien en doet mede aan de leute : om in 't gras te robbelen, puiden te slaan, vuurtjes te maken of te zwemmen in de beke.»
Zie ook in *Zomerland* het hoofdstuk «Zomerland», en in *Dodendans* het hoofdstuk «In de Weide».

Naast dat liedmateriaal was het repertorium van het koewachtertje reeds rijk gestofferd met zangstof die hij bij zijn werk op de wei improviserend benuttigde.

Nu heeft het begrip **koewachterslied**, zoals het in de bronnenliteratuur wordt genoemd, zowel een brede als een enge begripsomvang. In zijn brede betekenis omvat het koewachterslied alle zangexpressie van de koewachter. In zijn enge betekenis daarentegen worden hierdoor de roepen en zangwijzen bedoeld die nauw verbonden zijn met de beroepstaak van de koewachter en zijn specifieke levenssituatie.

Onze bijdrage wenst de eigen aard van het koewachtersgezang te doorgronden. Een strikte beperking tot de specifieke zangstof van de koewachter is dan ook geboden bij de volgende uiteenzetting.

Koewachterzang is natuurzang, spontane uitdrukking van het ongekreukt gemoed, autentieke muzikale taalvorm van de ongeletterde geest. De melopee van dit gezang weerspiegelt de psychische gesteltenis (2) en de muzikale structuur die aan de grondslag ligt van de volkseigen zangexpressie. Om deze reden gaat de bijzondere belangstelling van de etnologen in 't algemeen en van de muzieketnologen in 't bijzonder naar maaiersroepen, oogstliederen, herdersroepen, e.a.m. En inderdaad heeft de studie van dergelijk materiaal reeds tot fundamentele inzichten geleid omtrent de genese van het toonsysteem, de ontwikkeling van de melodische en ritmische bewegingsvormen, de evoluerende architectuur van het gezang.

Meteen vindt u hierin de motivatie van deze bijdrage tot de herdersliteratuur die in muzikaal opzicht, om het reeds vooraf te constateren, voor het Vlaamse Land ontzettend arm is. 't Was op een speurtocht in een afgelegen dorp in 't Noorden van de provincie Oost-Vlaanderen, dat we onverwacht een prachtfiguur van een gewezen koewachter ontmoetten.

(2) Zie een intuïtieve schets van deze gesteltenis door H.J. Moser, in het *Atlantisbuch der Musik*, Zurich, 1934, p. 651 : «Gesang ist unmittelbarster künstlerischer Ausdruck gesteigerten Lebensgefühls, ob dieses sich als allgemeines Kraftbewußtsein, als Sehnsucht, Wille, Widerstand kundgeben mag. Empfindet sich der Mensch vereinzelt, so wird ihm seine Stimme zum Gefährten, zum Gesprächspartner, sei es als Wanderer im nächtlichen Wald, sei es als Hirt auf öder Heide, als Seeman im Mastkorb, als Alpjäger, der das Echo von Berg zu Berg weckt - aus Juchzer und Jodler wird der Urtypus des Sololiedes. Doch auch dramatischer Wechsel und schließlich Zusammenschmelzung zweier Stimmen ergibt sich, wo zwei Menschen, zwei Parteien zueinander in freundfeindliche Spannung und Bindung geraten - Grundlage jeder Antiphonie wie alles Duettierens.»

Door zijn zang ten diepste getroffen kwamen we ineens tot het inzicht dat verder zoeken naar het herdersgezag nodig was.

Zo gezegd, zo gedaan : in nauwe samenwerking met lic. Br. Henri **Roobaert** begonnen we onze stelselmatige opsporingen die weldra bewezen vruchtbaar te zijn. Met hartelijke dank aan Br. Roobaert en zijn schitterend fieldwork brengen we vandaag een keuze van koewachtersroepen die hij uit Oost- en Westvlaamse volksmond kon vernemen en op band opnemen.

Ter inleiding een verklarend woord over de muzikale stijl van het materiaal en zijn adekwate muzikale notatie.

De koewachtersroepen, onderling vergeleken, verschillen naar melodische stijl. Ze zijn naar het model van een enigszins vaststaande melodie gezongen; of ze worden vrij improviserend op een min of meer bepaald tonaal stramien geciteerd of (en) gemelodieëerd. Tevens vertonen de roepen een doorlopend gezongen profiel; of hun gezongen uitvoering wisselt af met gesproken zinnen of zinsneden.

De zangwijs van de koewachter verschilt ook naar ritmische stijl. Ze kent een enigszins gemeten kadans, ingegeven door een bepaalde maatgeleding, meestal door de maten 2/4 of 6/8; of ze verloopt vrij oratorisch, d.w.z. het muzikaal ritme volgt het niet gemeten ritme van de gesproken taal.

Ten slotte valt bij dat natuurgezag een merkwaardig verschil naar verbale stijl vast te stellen. De tekst is verstaanbare, in zekere mate zinvolle woordental; of de roep is gelijk een vocalize gedragen door louter klankenspel. In het eerste geval bevat de tekst een dialoog van wei tot wei, of een monoloog recht uit het hart van de boerenjongen over zijn leven en lot als koewachter. Klacht, klucht en spot krijgen in deze zangwijzen hun beurt. In het tweede geval bevat de onomatopoeïe benamingen van de beesten, koze- en bevelwoorden, klankrijke echo's en muzikaal spel met ritme en rijm.

Een globale kijk én op de literatuur én op onze verzameling laat toe het beschikbaar materiaal volgens zijn verbale stijl onder de volgende drie groepen te rangschikken :

— roepen die overwegend zo niet volledig op de woordental zijn gebaseerd;

- roepen die wisselend op fantazielettergrepen en op gewesttaal zijn gezongen;
- roepen die geheel en al geïnspireerd zijn door klank en kleur van Vlaamse onomatopöësis.

Nochtans kent elk van deze verbale stijlgroepen toepassingen allerehande zowel van de melodische als van de ritmische stijsoorten. Dit feit verklaart de verrassend rijk geschakeerde zangexpressie van de herdersroep die op het eerste, vluchtige gezicht maar primitief en ééntonig mag verschijnen.

De muzikale notatie staat voor de opgave het vrije natuurgezang zo getrouw mogelijk schriftelijk vast te leggen. Hoe kan dat door middel van het gebruikelijke muziekschrift? Wij wendden de conventionele notensymboliek aan maar verruimen de reeks beschikbare notentekens door volgende zelfgekozen symbolen:

 regelmatige pulsatie die aan de grondslag ligt van de gemetenheid

gemeten notatie zonder maatgeraamte:

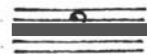
 tijdsduur : 1 pulsatie

 tijdsduur : 2 pulsaties

 tijdsduur : 3 pulsaties

 tijdsduur : 4 pulsaties

 tijdsduur : 1/2 pulsatie

 ademhaling / zinsnede

 gesproken woord / lettergreep met taaleigen stembuiging en tijdsduur : 1 pulsatie

 idem met tijdsduur : 2 pulsaties

notatie van niet gemeten tijdwaarden:

 tijdsduur : kort

 tijdsduur : lang

 tijdsduur : zeer lang

Blijkbaar alom bekend en tot op heden toe in veelvuldige versies van tekst en melodie gezongen, is de dialoog die inzet met de roep «Koewachter, dikvel!» Inderdaad, Magda *Cafmeyers* schets van de muzikale situatie is treffend: elke streek heeft haar koewachtersroep en haar spotroep. Maar bij deze volkskundige met diepe kennis van het Vlaamse levensmilieu zijn net zoals in de gehele bronnenliteratuur de optekeningen van het beschikbaar materiaal beperkt tot de mededeling van teksten en een schaars aantal tekstvarianten.(3)

Een keuze van zeven opnamen uit de eigen verzameling, tevens met volledige notatie van tekst en melodie, moge aan deze koewachtersroep burgerrecht verlenen in de bronnenliteratuur van het Vlaamse volkslied.

AALTER

Koewach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?
 Drie u-ren in't zon-de. Koewach-ten is geen zon-de!

Gezongen door een vrouw (ca. 70 jaar): november 1967

MERENDREE

Koewach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?
 Drie u-ren in't zon-de. Vloe-ken is geen zon-de,
 Twe-ren is geen kwaad. Van dan* al de du-vels naar d'bel-le gaan!

* waarvan
 Gezongen door een kind (ca. 9 jaar): november 1967

(3) Zie: Cafmeyer, M., Van Dorp tot Uitvaart, 1958; Idem, Van Aswoensdag tot Lichtmis, 1970; Van Duyse, Fl., Het Oude Nederlandse Lied, 1903-1907; Lielevrouw, L., Spelen mijner Jeugd, 1952; bemerk bij deze tekstvariante de merkwaardige wijziging van de vierde regel in «Pas op, als ge liegt, is't zonde!»

ZOMERGEM

Handwritten musical notation for 'ZOMERGEM' in 2/4 time, G major. The melody is written on a single staff. The lyrics are written below the notes.

Koe-wach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?

Drie ur'n in 't ron-de. Vloek'n en is geen zon-de Iwer'n en is geen

(vrij taalritme)

kwaad.'t En is geen ene koewachter die naar d' belle gaat!

Gezongen door een religieuze (ca. 40 jaar): juli 1973

NOORDSCHOTE

Handwritten musical notation for 'NOORDSCHOTE' in 2/4 time, G major. The melody is written on a single staff. The lyrics are written below the notes.

Koe-wach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?

Drie ur'n en een mi-nu-te. Geef de koe-wach-ter een

dik-ke, vet-te stu-ke!

Gezongen door kinderen (8 à 10 jaar): oktober 1969

MERKEM

Handwritten musical notation for 'MERKEM' in 2/4 time, G major. The melody is written on a single staff. The lyrics are written below the notes.

Koe-wach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge staat de zon-ne wel?

Drie ur'n en een mi-nu-te. Geef de koe-wach-ter ..

een dik-ke vet-te stu-ke, Met een scho-tel met ea-pen!

Daar-mee kan hij goed gaan sla-pen.

Gezongen door kinderen (8 à 10 jaar): oktober 1969

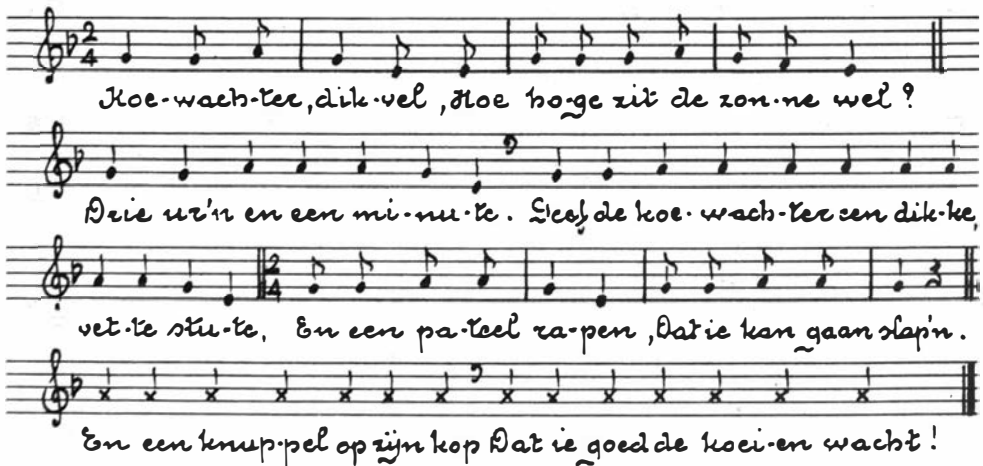
STADEN

Koei-e-wach-ter, dik-vel, Hoe-ver-re zit de zon-ne wel?
 Drie ur'n en een mi-nu-te. Geef de koei-e-wacht'z een stu-te
 En een pa-teel ra-pen. Je kan daar-mee gaan sla-pen.
 En een schup on-der z'n bolg, Dat ie on-der de koei'n colt.

* *Hij* Gezongen door Juffrouw Boutégier (ca. 50 jaar): juni 1969

POELKAPELLE

Koe-wach-ter, dik-vel, Hoe hoge zit de zon-ne wel?
 Drie ur'n en een mi-nu-te. Geef de koe-wach-ter een dik-ke,
 vet-te stu-te, En een pa-teel ra-pen, Dat ie kan gaan slap'n.
 En een knup-pel op zijn kop Dat ie goed de koei-en wacht!

Gezongen door een kind (ca. 8 jaar): februari 1968

In deze zeven roepen weerklinken melodische en ritmische basispatronen van het Vlaamse volks- en kinderlied. Bemerkt een drietal kenmerken van hun zangstijl :

- melodisch gebonden of reciterend zingen op het stramen van de toontrappen : **sol₁la₁do re / si₁do re mi / do re mi**;
- beweging in gemeten en ongemeten ritme;
- van zangtaal omslaan in spreektaal.

Een ander, eveneens kenschetsend aspect van de dialoog is dat hij inzet en/of uitgalmt met een klankrijke zangroep of gesproken uitroep; telkens naar streek verschillend van onomatopoeie : de Westvlaamse roepen «Ariaruite !», «Ariagauw !», «Allee alliete !», «Alialo !»; de Oostvlaamse roepen «Alialuit !», «Oh !»; de Limburgse roep «Hôliolô !» e.a.m.

Voor deze zangwijze bevat de bronnenliteratuur een belangrijke documentatie met muzikale optekeningen teruggaande tot in de late 19^e eeuw. (4) Uit onze verzameling citeren we volgende vier koewachtersroepen, traditioneel van vormgeving, maar aktueel als hedendaagse bijdrage tot de bronnenliteratuur.

URSEL

Koe-wach-ter, dits-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?

Duist* ut'n in zon-de! Koe-wach-ters zwe-ten is geen

zon-de.. Al-lo, al-lo, ka-me-raad!

* Duizend
 Gezongen door Florinard Martens (ca. 75 jaar): juni 1975

(4) Zie : 't Daghet in den Oosten, 1887 en 1888; Lambrechts, L., Limburgsche Liederen, 1936-1937; Wouters, E. en Verstraeten, E., De Goudgele Garve, Brussel, 1942; Verstraeten, E., De Koeiwachter uit het Land van Vlaanderen, in : Vlaanderen roept, Baarn, zonder datum, p. 21-27.

WAARSCHOOT

Handwritten musical score for 'WAARSCHOOT' on three staves. The first staff contains the melody with lyrics: 'Koe-lui-de, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?'. The second staff continues the melody with lyrics: 'Drie u'n in 't ron-de, Vloek'n en is geen zon-de.'. The third staff consists of a series of 'x' marks on a treble clef staff, with lyrics below: 'Zwei'n en is geen kwaad: 't Is al-maal koe-wach-ter's praat! Oh!'.

Gezongen door Zuster Marie Heyde (70 j.): oktober 1967

STONE

Handwritten musical score for 'STONE' on five staves. The first staff contains the melody with lyrics: 'Koei-e-wach-ter, dik-vel, Hoe ho-ge zit de zon-ne wel?'. The second staff continues the melody with lyrics: 'Drie u'n en een minu-te. Geef de koei-e-wach-ter een'. The third staff continues with lyrics: 'dik-ke, vet-te stu-te! Geef de koei-e-wach-ter een stamp'. The fourth staff continues with lyrics: 'on-der zijn balg, Dat ie on-der de koei-en rolt! A-'. The fifth staff continues with lyrics: 'li-a-lo! a-li-a-lo!'.

Gezongen door Maria Brouckmeersch (ca. 80 jaar): 1972

MERENDREE

Handwritten musical score for 'MERENDREE' on two staves. The first staff contains the melody with lyrics: 'A-ri-ar-jet-te, (tekst onverstaaanbaar)'. The second staff consists of a series of 'x' marks on a treble clef staff, with a dotted line below it.

Gezongen door een kind (ca. 9 j.): november 1967

Deze vier alsook sommige van de overige zangwijzen vertonen ongetwijfeld een zekere gelijkenis met de toon en het oratorisch ritme van het gregoriaans. Toch is hun melopee niet door de klassieke theorie van de kerkzang te begrijpen, maar wel door hun verwantschap met deze wezenlijk vokale expressie. In de natuurzang manifesteren zich grondwetten van het vokale, die daar tot de hoogste kunstvormen leidend, ook de kerkzang inspireren.

Van spot- en kluchtdeuntjes met betrekking tot de koewachter is in de bronnenliteratuur geen enkele muzikale optekening te vinden. De keuze van een drietal liederen uit de eigen verzameling moge een perspectief openen op het sprankelend muzikaal leven dat tot heden toe, niet volledig gedoofd is door de massamedia en het lawaai van de straat. (5)

Het eerste van de aangehaalde voorbeelden is een lied dat een 9-jarig kind inderdaad van grootmoeder leerde en in haar opdracht voor ons op de band zong opdat tekst en melodie voor goed zouden bewaard blijven.

De drie volgende voorbeelden zijn van zegspersonen afkomstig die de liederen in hun jeugd jaren op de boerderij en in de wei hebben geleerd en gezongen.

POELKAPELLE

Jan Van Nes-te deed zijn bes-te, Om de koei'n in
d'ha-ver te lo-pen. Nes-te Vie-sen kwam al tier'n Om
Jan Van Nes-te dood te schie-ten.

Gezongen door een kind (ca. 8 jaar): februari 1968

(5) Meerdere teksten worden door A. De Cock - Is. Teirlinck aangehaald, in hun werk *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland, 1902-1908*, bd. VI; o.m. ook uit Zingem Varianten van de tekst waarop onze opname van Zingem is gezongen, zie hiëronder het lied «Overscheldse uitpetuit».

ZOMERGEM

Heiz-brand zijn koe is dood. 't is van de nacht ge-stor-ven.
Had ze jü in 't veld ge-leid, ze was nog niet be-dor-ven.

Gezongen door Zr. Rachel Martens (62 j.): oktober 1967

ZINGEM

Over-scheld-se uit-pe-tuit, ze rü-en met koe-en en
paar-den uit. Koe-en met zwar-te plek-ken, De
du-vels zul-len ze rek-ken. Geef z'n beet-je
wul-gen-brood, ze bÿ-ten er al de du-vels dood.

Gezongen door Mr. Verschuere (72 j.) december 1974

Dat is lach en klucht uit het dagelijks leven, waarin gemoedelijke spotlust opklinkt in milieueigen melodische formules; het wordt gezongen in de kenschetsende maten 2/4 en 6/8, met groepen slotleiding en gefrazeerd in twee of drie motieven.

Voor de zangwijze die uitsluitend gedragen wordt door onomatopöetische taalvormen schenkt ons de bronnenliteratuur uit de late 19^e eeuw twee schitterende voorbeelden, vermaard zowel om hun muzikale schoonheid als om hun musicologische waarde. (6) Beide roepen worden

(6) Zie : in 't Daghet in den Oosten, 1887, de Limburgse zanggroep «Hóliolò!»; in Volk en Taal, 1890, de dialoog uit Nederbrakel «La hoo, Trezo, la ho!»

in de bronnenliteratuur van de 20^e eeuw herhaaldelijk herdrukt, echter nooit aangevuld door eigen optekening van nieuw materiaal.

Tot overgang naar deze laatste stijlsoort van de koewachtersroep, waarin de verbale expressie van gedaante verwisselt om op te gaan in loutere zangtaal, kiezen we een drietal onbekende liederen uit onze verzameling.

ZOMERGEM

Bles-se, Bles-se, mijn lief-ste koei-ken, Gin-der gaat An-ne-ke.
An-ne-ke, 't is mor-gen ker-re-mis-se!

The musical notation consists of two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is written on a treble clef. The first staff contains the first line of music, and the second staff contains the second line. The lyrics are written below the notes.

Gezongen door Zr. Rachel Martens (62 j.): oktober 1967

ZOMERGEM

A-li-a-luit! De koei'n gaan uit! De kal-vers moet'n gaan drin-ken!

The musical notation consists of a single staff in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes.

Gezongen door een religieuze (ca. 60 j.): juli 1973

ZOMERGEM

Qui-a, qui-a, qui-a! A-li-a-luit, de koei'n gaan uit, De
kal-vers zull'n gaan buzz'len!

The musical notation consists of two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes.

Gezongen door Zr. Rachel Martens (62 j.): oktober 1967

Deze kreten leren ons de diepe verbondenheid van de koeier met mens en dier. Een zelfde mensenhart slaat en zingt zowel voor Blesse en Anneke, voor zijn liefste koeien en kalvers, als voor de geliefde, het meisje van zijn dromen.

Mogen we ten slotte beide gezangen uit de literatuur vergelijken met drie recente opnamen van koeierszang. Deze roepen uit de jeugdijaren van een wachter te Waterland-Oudeman zijn juwelen van muzikale onomatopösis, geschikt om bewondering en eerbied te wekken voor het genie van de Vlaamse natuurzang. Hun tekst vertoont een sprankelend spel van klanken, gemengd met fantasiebenamingen voor de koeien die naar de roep van hun wachter even gedwee luisterden als hij zijn beesten kende. De kantileen van het vrij improviserend gezang buigt en schetst in galmen, breed als de polders, onbepert als de vlakke tegen de zee, met dynamische aksenten als de wind die door de hoge bomen giert.

WATERLAND - OUDEMAN

Gil - la gul - la, gil - la gul - la, gil - la gul - la !
 a - li - a - la goe - la, goe - la gul - la ! Gul - la !
 Gil - la gul - la, gul - la !

Gezongen door Mr. Vervaet (ca. 70 j.): december 1967

WATERLAND - OUDEMAN

Gil - la gul - la, gil - la gul - la ! a - li - a - la - goe - la,
 li - o - la - goe - la gul - la ! Gil - la gul - la, a - li -
 a - la goe - la ! Goe - la gul - la Gul - la gul - la gul !

Gezongen door Mr. Vervaet (ca. 70 j.): december 1967

Gul-la gil-la, gil-la gul-la, gil-la gul-la!
 Al-li, al-li goe-la! A-goe-la, a-goe-la gul-la!
 Gil-la gul-la, gil-la gul-la! Al-lia hoe, gul-la!

Gezongen door Mr. Yervaet (ca. 70 j): december 1967

In drie gezangen die de koeier onmiddellijk na mekaar improvizeert, toont hij intuïtief de genese van de melodie aan: uitgaande van de gebonden zwaai in het **tetratype** (toonverband van 4 dominanten) naar de vrije ontplooiing van de melodie in boogvorm in het **pentatype** (5 dominanten), om ten slotte in het **heptatype** op te stijgen naar de grandioze, harmonisch gedragen golf, zoals ze slechts in het volgroeide systeem van 7 dominanten mogelijk wordt. Grote komponisten, en dit vooral in de 19^e eeuw, inspireerden zich voor het thema van hun compositie herhaaldelijk aan de herdersroepen en hun eigenaardige muzikale structuur. De muziekgeschiedenis stelt dit feit met belangstelling in het licht. De roepen van Waterland-Oudeman laten ons toe de waarde en schoonheid van het koewachtersgezang in werkelijkheid te beseffen.

Hoe is te verklaren dat de Vlaamse koewachtersroep tot nu toe niet onder de muzikale aandacht viel van de volkskundige zanters? De notatie van dergelijk gezang gaat de mogelijkheden van de muzikale amateur te boven. Maar ook specialisten met muzikaal geschoold gehoor, echter zonder volkskundige ervaring, missen de daartoe vereiste specifieke penvaardigheid. Wellicht kan deze slotoverweging Vlaamse volkskundigen tot samenwerking aansporen. Weet je personen die streekeigen herdersroepen nog kennen en zingen? Meld ze ons. Ook zijn we, met eerbied voor de faam en de rechten van de verzamelaar, bereid tot actieve steun om reeds voorhanden zijnde opnamen uit privaat bezit tot publikatie voor te bereiden. De echte zanter beperkt zijn activiteit tot plaatselijke opsporingen. Het is inherent aan onze muzikale taak open te staan voor streekeigen materiaal uit alle gewesten van het Vlaamse Land.

Dr. L. GELBER

De industriële archeologie en de volkskunde

De jongste jaren is ook in Vlaanderen de term *industriële archeologie* bekend geraakt bij een ruim publiek. De nieuwsmedia besteden geregeld aandacht aan dit onderwerp; groeperingen van beoefenaren van de industriële archeologie zijn tot stand gekomen; museumdirecties tonen een daadwerkelijke belangstelling, de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg heeft een speciaal bureau voor Industriële Archeologie en Molenzorg opgericht, enz.

Zoals iedere jonge wetenschap (de term «Industrial Archaeology» komt het eerst voor bij Michael Rix in Groot-Brittannië in 1955) heeft ook de industriële archeologie moeilijkheden bij het zoeken naar haar identiteit.

Er bestaan nochtans duidelijke definities. Neil Cossons bijvoorbeeld is formeel bij het bepalen van de industriële archeologie : *in simple terms it is the examination and analysis of the physical remains of the Industrial Revolution period.* (1) Met «Industriële Revolutie» wordt, in deze context, het verschijnsel bedoeld dat zich omstreeks 1750 - 1850 voordeed en waarbij men in Engeland, en daarna in de rest van West-Europa, zich losrukte uit de agrarische, ambachtelijke economie om over te gaan naar een moderne economie, gekenmerkt door het machinisme, de grootindustrie en het proletariaat. Ook Georges van den Abeelen (die de initiator mag genoemd worden van de industriële archeologie in België) omschreef deze wetenschap als volgt : *Het is de rationele studie van de materiële overblijfselen van de Industriële Revolutie.* (2)

Andere definities van de industriële archeologie leggen geen tijdslijmieten op. De «Industrial Archaeologists' Guide», in 1971 gepubliceerd door Kenneth Hudson en de reeds genoemde Neil Cossons, karakteriseert de industriële archeologie als *the field work aspect of the history of industry, technology and transport* en laat elke chronologische begrenzing achterwege. (3) R.A. Buchanan omschrijft de industriële archeologie als *a field of study concerned with investigating, surveying, recording and, in*

(1) N. COSSONS. *The BP Book of Industrial Archaeology*. Newton Abbot, 1975, 15.

(2) G. VAN DEN ABEELLEN. *De industriële archeologie* (speciaal nummer van *Industrie*, uitgegeven door het «Verbond der Belgische Nijverheid»). Brussel, 1972, 6.

(3) N. COSSONS & K. HUDSON. *Industrial Archaeologists' Guide*. 1971-1973. Newton Abbot, 15.

some cases, with preserving industrial monuments. Hij beschouwt als een industrieel monument : *any relict of an obsolete phase of an industry or transport system*. De industriële archeologie kan volgens Buchanan zowel betrekking hebben op een silexmijn uit het neolitische tijdvak als op een verouderd vliegtuig of een voorbijgestreefde elektronische computer. Hij vindt het echter wel nuttig de aandacht toch vooral te besteden aan de jongste twee eeuwen, wegens de grote omvang van het materiaal dat sedert het begin van de Industriële Revolutie is bewaard gebleven en ook wegens het feit dat de vroegere periodes al behandeld worden met wat hij noemt meer «conventionele» historische en archeologische technieken (4).

Arthur Raistrick neemt in zijn boek *Industrial Archaeology, an Historical Survey* een veel konsekventere houding aan dan Buchanan. Raistrick immers beperkt de industriële archeologie niet tot een bepaalde periode uit de geschiedenis : niet in theorie maar (in tegenstelling tot wat Buchanan doet) ook niet in de praktijk. (5)

Er zijn heel wat elementen die ervoor pleiten opdat de industriële archeologie een zo ruim mogelijke periode zou bestuderen. Om dit duidelijk in te zien, dienen wij het doel van de industriële archeologie voor ogen te houden : verklaringsgronden bijbrengen voor de sociaal-ekonomische, de demografische en de mentaal-ideologische veranderingen die zich binnen de samenleving hebben voorgedaan (6). Door het inzicht te verruimen in de ontwikkeling van produktiemiddelen en -methodes zal het mogelijk worden een aantal kollektieve gedragingen van allerlei groepen binnen de gemeenschap (arbeiders, werkgevers, konsumenten) op een meer akkurate wijze te benaderen. Wanneer dát het doel is van de industriële archeologie, dan is het meteen duidelijk dat men er — zich op een wetenschappelijk (niet een praktisch) standpunt stellend — alle belang bij heeft zich niet te beperken tot het bestuderen van de periode van de Industriële Revolutie. Niemand toch zal ontkennen dat er zich ook vóór de Industriële Revolutie belangrijke innovaties hebben voorgedaan in de industriële produktie, die weliswaar in genedele vermochten de suprematie van de landbouw in de ekonomie te breken, maar bij de betrokken groepen alleszins ingrijpende verschuivingen op ekonomisch, sociaal en mentaal vlak teweegbrachten. Het onderzoeken van ook deze veranderingen (die zich dus reeds vóór de Industriële Revolutie voordeden) is van enorm belang wanneer men de wetmatigheden van de menselijke gedragingen wenst te bestuderen. Enkel door een zo groot mogelijk aantal gevallen van technische vernieuwingen in ogeschouw te nemen heeft men de kans met enige wetenschappelijke zekerheid uit te maken in welke mate de gedragingen van de verschillende mensegroepen als een reaktie op zulke innovaties een regelmaat vertonen ondanks de zich in de loop der eeuwen steeds wijzigende omstandigheden.

(4) R.A. BUCHANAN. *Industrial Archaeology in Britain*. Hammondswoth, 1972,20-21.

(5) A. RAISTRICK. *Industrial Archaeology, an Historical Survey*. Londen, 1972,passim.

(6) Cfr. H. BALTHAZAR in : *Industriële Archeologie, Verslag van, en bemerkingen bij de avond over 'Industriële Archeologie'*, georganiseerd door de Vlaamse Geschiedkundige Kring, op 29 januari 1973 (extra-nummer van *Histopia*, jg. III, nr. 6), Gent, 1973, 8-9.

Men kan zich overigens de vraag stellen in hoeverre het mogelijk is de draagwijdte te vatten van de veranderingen die de Industriële Revolutie kenmerken, wanneer men geen duidelijke kijk heeft op de (nog altijd onvoldoende onderzochte) produktiemethodes, industriële bedrijfsinstallaties, werktuigen en dergelijke uit de voorgaande periodes (7).

Ondanks al de argumenten die pleiten voor het niet-beperken van de industriële archeologie tot één bepaalde periode uit de geschiedenis, heeft het er momenteel toch alle schijn van dat de voorstanders van zulk een beperking-in-de-tijd hun ideeën zullen kunnen doorzetten op internationaal vlak. Immers, tijdens het Third International Conference on the Conservation of Industrial Monuments in Zweden (30 mei - 5 juni 1978) werd het International Committee for the Conservation of Industrial Heritage opgericht en dit comité wenst de industriële archeologie duidelijk te beperken tot de studie van het *industriële erfgoed* uit de industriële periode (dus uit de periode van de Industriële Revolutie en wat daarna is gekomen). Ook de «Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie», waarvan de statuten werden goedgekeurd op 1 mei 1978, neemt zult standpunt in. Zij definieert de industriële archeologie als «de studie van de materiële cultuur der industriële periode» (8).

Het identificeren van de industriële archeologie met de studie van de materiële cultuur (zij het dan de materiële cultuur van een bepaalde periode) is een belangrijk nieuw feit.

Steeds heeft de industriële archeologie — zoals haar naam overigens laat vermoeden — zich toegelegd op het bestuderen, van *materiële overblijfselen*. Deze *physical remains*, zoals we die in de bepaling van N. Cossons aantreffen, kunnen we de primaire bronnen noemen van de industriële archeologie. Het kan daarbij gaan om bedrijfsgebouwen, werktuigen of machines maar ook om sporen van bijvoorbeeld een leerlooiersput of om kleiputten die verwijzen naar de werkzaamheden der steenbakkerijen. Essentieel is dat men bij de beoefening van de industriële archeologie steeds vertrok bij (toevallig) voorhanden relikten. «Archeologie» veronderstelt immers de aanwezigheid van andere sporen dan enkel archiefbescheiden, afbeeldingen, plans en dergelijke. Dit wil niet beduiden dat de beoefenaars van de industriële archeologie al niet van bij den beginne gebruik maakten van oude afbeeldingen, allerhande geschreven dokumenten of van mondeling ingewonnen informatie. Zij deden zulks echter enkel om via deze secundaire of indirecte bronnen de eigenlijke relikten (de primaire bronnen) beter te kunnen interpreteren. Bedrijven of bedrijfstakken waarvan geen

(7) Wij hebben heel deze problematiek rees vroeger aangesneden : A. THIJS, *Industrial Archaeology as a Branch of the Study of the History of Material Culture, some theoretical and methodological Considerations*, in : *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1975, 148.

(8) Cfr. VVIA Berichten, *driemaandelijks nieuwsbrief van de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie vzw*, nr. 1 (zomer 1978), 2-7.

materiële overblijfselen (onder de vorm van machines, gebouwen, enz.) meer voorhanden zijn, vielen aldus volledig buiten het werkterrein van de industriële archeologie.

De studie van de geschiedenis van de materiële cultuur, die vooral in Polen intens beoefend wordt en die alle mogelijke periodes uit het verleden onderzoekt, past een heel verschillende benaderingswijze toe. De beoefenaren van de geschiedenis van de materiële cultuur vertrekken immers bij hun studie niet noodzakelijk van materiële relikten (werktuigen, bedrijfsgebouwen, enz.) maar eventueel net zo goed van geschreven of ikonografische bronnen. Zelfs wanneer geen materiële relikten (de primaire bronnen van de industriële archeologie) meer bestaan is het mogelijk, door middel van archiefbronnen, oude afbeeldingen, mondelinge getuigenissen en dergelijke aan de studie van de materiële cultuur te doen. Hier is dus (in tegenstelling tot wat men in verband met de industriële archeologie kon konstateren) het onderzoeksterrein niet beperkt door de vraag of er nog wel «archeologisch» materiaal aanwezig is. Uit dit alles blijkt de superioriteit van de benaderingswijze van de beoefenaren van de geschiedenis van de materiële cultuur : door heel haar aanpak is zij vollediger en aldus wetenschappelijk meer betrouwbaar (9).

De industriële archeologie is dus (in de oorspronkelijke opvatting) niet meer dan *één* van de noodzakelijke componenten van de studie van de geschiedenis van de materiële cultuur. Het gaat met name om specifiek die onderzoekstechniek van de geschiedenis van de materiële cultuur welke zich speciaal toelegt op het bestuderen van de materiële (zogenoemde «archeologische») relikten van industriële activiteiten uit het verleden (een verleden dat, zoals gezegd, volgens sommige industriële-archeologen wél en volgens andere niet teruggaat tot vóór de Industriële Revolutie).

Uiteindelijk blijken nu steeds meer industriële archeologen in te zien hoe onvolledig hun enkel op de materiële relikten afgestemde benaderingswijze wel is. Er doet zich bij velen onder hen dan ook een tendentie gevoelen om van de (traditionele) industriële archeologie over te stappen naar de beoefening van de geschiedenis der materiële cultuur. Een overduidelijk bewijs daarvan heb ik reeds geleverd, toen ik mededeelde dat de pas in het leven geroepen Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie zonder meer de industriële archeologie omschrijft als «de studie van

(9) A. THIJS, *Industrial Archaeology...*, p. 148-150. -IDEM, *Industriële Archeologie of de Geschiedenis van de Materiële Cultuur ?* Ervaringen bij de studie van oude Antwerpse pakhuizen, in : *Centrum voor Industriële Archeologie*, 1 (1975), 19-22.

de materiële cultuur der industriële periode». De preambule van het International Committee for the Conservation of Industrial Heritage, in 1978 goedgekeurd door afgevaardigden van negentien landen, vermeldt de geschiedenis van de materiële cultuur weliswaar niet met name, maar gaat bij het formuleren van een inhoudelijke bepaling der industriële archeologie duidelijk helemaal in dezelfde richting.

Daar deze preambule van 1978 ongetwijfeld een zeer belangrijke rol zal spelen bij de verdere ontwikkeling van de industriële archeologie, is het nuttig er even langer te blijven bij stilstaan. Dat de preambule de industriële archeologie in de tijd beperkt tot de industriële periode, heb ik reeds beklemtoond. Wat nu verstaat het internationale komitee onder «industrieel erfgoed»? Ik citeer (10) :

- «1. alle onroerende goederen (landschappen, sites en gebouwen) en alle roerende goederen (outillage, machines, onderdelen en uitrustingsstukken) welke een getuige vormen van de industriële activiteiten van economisch gevorderde of zich ontwikkelende maatschappijen; deze goederen omvatten eveneens alle vormen van energie, van grondstoffen, werkplaatsen, huisvesting, transportvoorzieningen en daarmee verbonden machines.
2. alle geschreven, ikonografische en andere dokumenten en gegevens welke betrekking hebben op de industriële activiteiten; gelijkaardige dokumenten betreffende industriële sites, structuren en uitrustingen; alle technische, juridische, administratieve en andere teksten welke betrekking hebben op het industrieel patrimonium.
3. de industriële produkten, in de mate dat zij essentieel zijn voor het begrijpen van de activiteiten.»

De preambule bepaalt niet alleen, dat de «studie van het industrieel erfgoed» zich zowel moet bezighouden «met de industriële maatschappij in se, als met de materiële overblijfselen van de industrialisatiebeweging», maar schrijft ook voor op welke wijze dit onderzoek dient te geschieden. Ik citeer :

«Elk onderzoek betreffende het industrieel erfgoed dient gegrondvest te worden op een interdisciplinaire aanpak, welke zich niet alleen bezig houdt met de technische aspecten van dit erfgoed, doch eveneens met de sociale, de economische en de culturele.

De werkmiddelen hiertoe zijn deze van het historisch onderzoek, met inbegrip van archeologische opgravingen, onderzoek van de materiële relikten, en alle vormen van documentaire en andere onderzoekingen.

Het belang van de archeologie bij het grondvesten van deze kennis van het industrieel verleden, leidde tot de wijdverspreide term «industriële archeologie» welke het *hele* onderzoeksveld naar het industriële erfgoed omvat.»

(kursivering van ons).

(10) *VVIA Berichten...*, 4.

Uit deze citaten blijkt onzes inziens duidelijk dat het internationaal komitee met de term «industriële archeologie» niets anders bedoelt dan — zoals de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie het uitdrukte — «de studie van de materiële cultuur der industriële periode», of beter : die sektor van de studie van de materiële cultuur die zich toelegt op de industriële activiteiten van genoemde periode. Door haar zeer lapidaire vorm immers is de door de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie naar voren geschoven bepaling onnauwkeurig. Zij gaat voorbij aan het feit, dat de geschiedenis van de materiële cultuur veel meer omvat dan enkel de studie van de industriële activiteiten. Dit blijkt duidelijk wanneer men het boek van Fernand Braudel, *Civilisation matérielle et Capitalisme*, gewijd aan het dagelijkse materiële leven van de mens in de periode 1400 - 1800, doorneemt (11). Braudel behandelt veel meer dan enkel de industriële bedrijvigheden van de mens; ook de voeding, de huisvesting, de kleding en de levensstandaard komen erin aan bod. Weliswaar zien de Poolse historici, trouw aan het historisch materialisme, in de studie van de materiële cultuur hoofdzakelijk de geschiedenis van de produktiekrachten, de grondstoffen, de menselijke arbeid en de techniek, maar ook zij besteden toch eveneens ruime aandacht aan niet-industriële aangelegenheden zoals de voeding, de kleding en de levensstandaard (12).

Belangrijk is in ieder geval, dat in de nieuwe opvatting (zoals die wordt voorgestaan door het internationaal komitee en de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie) het eigenlijke «archeologische» aspekt geen noodzakelijk deel meer dient uit te maken van ieder industrieel-archeologisch onderzoek. Het wordt theoretisch denkbaar een «industrieel-archeologische» studie van één of andere bedrijfstak in één of andere lokaliteit te ondernemen zonder dat er nog één materieel relict (onder de vorm van een bedrijfsinstallatie, werktuigen, machines of iets dergelijks) is van overgebleven; dus louter op basis van archiefdocumenten, ikonografisch materiaal, mondelinge overleveringen en dergelijke. Deze nieuwe opvatting kan enkel bijdragen tot de verhoging van de wetenschappelijke waarde van de «industriële archeologie» die wij de «industriële archeologie van de tweede generatie» zouden kunnen noemen. Nu zal een belangrijke industriële bedrijvigheid waarvan toevallig geen relikten meer bestaan, minder gevaar lopen totaal verwaarloosd te worden bij het onderzoek. Nu zal men zich bij de keuze van een onderwerp voor studie dus niet meer moeten laten leiden door de vaststelling of er al dan niet nog materiële overblijfselen bestaan.

(11) F. BRAUDEL, *Civilisation matérielle et capitalisme (XVe-XVIIIe siècle)*, dl. 1, S.1., 1967. -Er bestaat een Engelse vertaling : IDEM, *Capitalism and Material Life 1400-1800*, Glasgow, 1977.

(12) K. MAJEWSKI, *The History of Material Culture*, in : *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 1 (1953), 26-27; J. PAZDUR, *The Tasks of the History of Material Culture with Reference to the present-day Situation*, in : *ibid.*, jg. II (1954), 581-582. -*L'histoire de la culture matérielle en Pologne*, in : *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, jg. XVII (1962), 75-84.

De vraag kan gesteld worden, waarom, nu het archeologische element geen *conditio sine qua non* meer vormt voor elk industrieel-archeologisch onderzoek, de enigszins misleidende benaming «industriële archeologie» behouden blijft. Waarom wordt niet gezocht naar een benaming die duidelijker aanwijst dat de «industriële archeologie van de tweede generatie» gewoon samenvalt met die tak van de geschiedenis van de materiële cultuur welke de industriële activiteiten vanaf het begin van de industrialisering bestudeert? Het antwoord is zeer eenvoudig: aan de term «industriële archeologie» werd de jongste jaren zulk een grote publiciteit gegeven dat men er nog moeilijk zou in slagen hem te vervangen door een meer akkurate benaming (13).

Het is zeker geen goede zaak geweest voor het *wetenschappelijk karakter* van de studie van het «industrieel erfgoed» dat men aan de industriële archeologie zoveel ruchtbaarheid heeft gegeven, nog vooraleer men (door effectief uitgevoerd onderzoek) voldoende ervaringen had opgedaan omtrent de mogelijkheden en beperkingen van deze tak van het historisch onderzoek.

Feit is dat, hoe dan ook, de beoefening van de industriële archeologie geleidelijk van de grond komt in Vlaanderen. Het is dus de hoogste tijd dat de volkskundigen zich gaan bezinnen over de verhouding tussen hun wetenschap en de industriële archeologie. Ik heb helemaal niet de pretentie dit probleem hic et nunc te willen uitdiepen, alleen wens ik enkele ideeën naar voren te schuiven om het debat op gang te brengen.

Laat mij toe te beginnen met onmiddellijk te verklaren dat ik, in het spoor van wijlen Maurits de Meyer, onder «volkskunde» versta: *de studie van de traditionele gemeenschapskultuur*. Ik herinner aan hetgeen de Meyer nog omtrent deze bepaling schreef: *Traditioneel is hier gebruikt in tegenstelling met aangeleerd, voorgeschreven; in de betekenis: berustend op overlevering; zodat de volkskunde ook omschreven wordt als de studie van de volksverleveringen*. En verder: *Gemeenschap is hier bedoeld in tegenstelling met individu. Gemeenschap in onze zin — zo schreef de Meyer nog — kan zijn een familie, een buurt, een gewest, een stam, een godsdienstige gemeenschap als de kristelijke of de mohammedaanse, maar ook een ouderdomsklasse en een beroepsgemeenschap. Het woord*

(13) Cfr. N. COSSONS, *The BP Book of Industrial Archaeology...*, 19: «Industrial Archaeology has thus grown to be a broadbased study encompassing more than the words 'industrial' and 'archaeology' would seem to imply. It is already inconceivable that another, more appropriate, term will ever emerge to supplant it».

gemeenschap sluit niet uit hogere of lagere klassen van de bevolking (14).

Uit wat voorafgaat zal het iedere volkskundige al wel duidelijk zijn geworden, dat de industriële archeologie voor een deel dezelfde objecten zal bestuderen als hijzelf. Nochtans bestaat er een essentieel verschil tussen de benaderingswijze van de industriële archeologie en die van de volkskunde. De industriële archeologie (zowel die van de eerste als van de tweede generatie) richt zich essentieel op het verleden, de volkskunde daarentegen is een «Gegenwartswissenschaft», een wetenschap die de **huidige** traditionele gemeenschapscultuur bestudeert. Prof. K.C. Peeters heeft het uitdrukkelijk gesteld : *De volkskunde is geen historische wetenschap. Zij bestudeert het zich steeds wijzigende, evoluerende volksleven. Zij moet dus nagaan hoe het leven van het volk beïnvloed wordt door nieuwe stromingen, nieuwe levensomstandigheden en nieuwe uitvindingen (15).* Arnold Van Gennep schreef het reeds in 1924 : *Si le folklore s'occupe de faits anciens, historiques ou archéologiques, ce n'est jamais qu'accessoirement, parce que chaque fait actuel a des antécédents, qu'il faut tenter de discerner pour le comprendre. Mais ce qui intéresse le folklore, c'est le fait vivant, direct... (16).* Voor de volkskundige is het nagaan van de herkomst en de evolutie (de «geschiedenis» dus) van een volkskundig gegeven slechts één van de aspecten van zijn onderzoek, naast het geografische aspect, het sociale aspect en het psychologische aspect (17).

In welke mate de industriële archeologie en de volkskunde de kans lopen op elkaars terrein te treden, hangt natuurlijk voor een goed deel af van de opvatting welke men aanneemt in verband met de definitie van de industriële archeologie. Beschouwt men de indus-

(14) M. DE MEYER, Sociologie en Volkskunde, in : *Volkskunde, verzamelde opstellen van Maurits de Meyer, uitgegeven naar aanleiding van zijn zeventigste verjaardag*, Antwerpen, 1966, 21. - Een kersverse variatie van de definitie van de volkskunde bij : S. TOP, *Heemkunde en Volkskunde : twee evenwaardige cultuurindicatoren ?*, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg XXXVII (1978), kol. 155 en de aldaar geciteerde literatuur.

(15) K.C. PEETERS, *Volkskundige Aantekeningen. Nota's en bibliografie bij «Eigen Aard»*, Antwerpen, 1962, 54. - Cfr. E. LEGROS, *Sur les noms et les tendances du folklore*, Luik, 1962, 27-18.

(16) A. VAN GENNEP, *Le Folklore, croyances et coutumes populaires françaises*, Parijs, 1924, 27-28.

(17) Prof. K.C. Peeters heeft dit talloze malen beklemtoond. Zijn opvolger aan de K.U.L., dr. St. Top, wenst het volkskundige gegeven ook bestudeerd te zien vanuit een structureel en een functioneel standpunt. Cfr. S. TOP, *Heemkunde en Volkskunde...*, kol. 156, zie voetnoot 14.

triële archeologie als de studie van (de materiële relikten van) de industriële activiteiten uit het verleden, zonder enige tijdslijm aan te houden, dan is het gevaar groot dat de industriële archeoloog voor een deel door generaties volkskundigen platgetreden paden gaat bewandelen. In dat geval immers gaat hij ook een ruime aandacht moeten besteden aan typische, traditionele ambachtelijke (hier en daar nog uitgeoefende) bedrijvigheden. Deze ambachtelijke bedrijven nu vallen, zonder enige twijfel, binnen het studieveld van de volkskunde, meer bepaald binnen het studieveld van de materiële volkskultuur, en werden dan ook reeds — voor een deel — door volkskundigen bestudeerd.

De industriële archeoloog die van oordeel is dat de door hem te bestuderen periode pas aanvangt met de Industriële Revolutie, m.a.w. met de industrialisering, zal natuurlijk evenmin de ambachtelijke bedrijven buiten beschouwing kunnen laten, omdat ook tijdens en na de Industriële Revolutie nog altijd een (zij het in belang steeds afnemend) deel van de industriële produktie werd voortgebracht in kleine, ambachtelijke ateliers (18). Toch zal de industriële archeoloog van dit type (een type dat waarschijnlijk steeds talrijker zal worden) vooral zijn interesse laten uitgaan naar de gemechaniseerde produktie in fabrieken. In dit verband loopt de industriële archeoloog veel minder de kans het terrein van de volkskundigen te betreden, zolang hij zich beperkt tot het bestuderen van de in de fabrieken aangewende produktiemiddelen en produktietechnieken. De technologie van de gemechaniseerde massaproduktie valt immers — mijns inziens overigens terecht — buiten de belangstellingssfeer van de volkskundigen. Deze technologie immers maakt geen deel uit van de «traditionele gemeenschapskultuur», want zij steunt niet op de overlevering maar op technische toepassingen van wetenschappelijke studie. De ambachtelijke produktietechnieken behoren daarentegen wel tot de «traditionele gemeenschapskultuur». Prof. J. van Haver heeft onlangs nog gewezen op het traditionele element dat aanwezig is in de techniek van de individuele ambachtsman : *De kuiper, de klompenmaker, de metselaar, de wagenmaker werkt volgens een werkmetode die hij van zijn voorganger heeft geleerd en die door zijn omgeving als de gewone wordt aangezien. In de afwerking van zijn produkten kan hij zijn fantasie en zijn technische vaardigheid aan bod laten komen, maar dan telkens binnen de modellen waarmee de gemeenschap waarin hij leeft, zich vereenzelvig* (19). Lucien Febvre vatte de gedachten van André Varagnac ter zake zeer kernachtig samen : *Pratiques artisanales d'autrefois, pratiques collec-*

(18) Cfr. R. SAMUEL, *The Workshop of the World : Steam Power and Hand Technology in mid-Victorian Britain*, in : *History Workshop*, a journal of socialist historians, nr. 3 (lente 1977), 6-72.

(19) J. VAN HAVER, *Traditionele gemeenschapskultuur*, in : *Volkskunde*, driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven, jg. LXXIX (1978), 127.

tives non déduites de théories : folklore. Pratiques industrielles d'aujourd'hui, collectives, mais déduites de théories : le contraire de folklore (20).

Let wel : ik stel enkel dat de gemechaniseerde produktietechnieken van de industrie **op zich** geen voorwerp uitmaken van het volkskundig onderzoek. Dit is dus een terrein waar de industriële archeologen volledig de handen vrij hebben (er wacht hen daar een ontzaglijke taak).

Vallen de gemechaniseerde produktietechnieken buiten het veld van de volkskunde, dan vallen tal van andere aspecten van de industriële wereld wel degelijk binnen het arbeidsveld van de studie van de traditionele gemeenschapskultuur. Men herinnere zich overigens dat Prof. W. Brepohl al in 1950 de term *Industrielle Volkskunde* naar voren bracht (21). Reeds in 1894 publiceerde Paul Sébillot een voor die tijd merkwaardig boek, getiteld : *Les travaux publics et les mines dans les traditions et les superstitions de tous les pays*, waarin een gans hoofdstuk gewijd werd aan de spoorwegen, een element bij uitstek van de industrialisering in de 19e eeuw (22). De volkskundigen wacht zeker nog een grote opgave, wanneer zij de studie van de invloed van het fabriekswezen op het volksleven verder willen uitdiepen. Zij zullen moeten nagaan hoe de industrialisering, met haar rationalisme, utilitarisme en onbegrensd individualisme, tal van oude tradities heeft te loor doen gaan, om er weer andere — meer op de massasamenleving afgestemde — tradities voor in de plaats te brengen. Prof. K. van Isacker S.J. toont in deze materie de volkskundigen de weg met zijn meesterlijk geschreven boek *Mijn land in de kering* (23).

Ook aan bepaalde materiële aspecten van de industrie zullen de volkskundigen meer aandacht dienen te besteden. Ik denk in dit verband bijvoorbeeld aan de fabrieksbouw die, ondanks het nagestreefde functionalisme, toch zeer vaak uitgesproken traditionele stijlelementen vertoont.

(20) L. FEBVRE, *Pour une histoire à part entière*, Parijs, 1962, 610.

(21) Cfr. W.P. DEZUTTER, *Het stedelijk museum voor volkskunde te Brugge*, Brugge, 1973, 23. - Het kan geen verwondering wekken dat in het sterk geïndustrialiseerde Gent vroeg belangstelling groeide voor de «industriële volkskunde». Men leze het boekje van één van de pioniers van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen : J. BOES, *Folklore van de volksbuurt*, Gent, s.a.

(22) P.SÉBILLOT, *Les travaux publics et les mines dans les traditions et les superstitions de tous les pays. Les routes, les ponts, les chemins de fer, les digues, les canaux, l'hydraulique, les sports, les phares, les mines et les mineurs*, Parijs, 1894.

(23) K. VAN ISACKER, *Mijn land in de kering 1830-1980, Dl. I (Een ouderwetse wereld 1830-1914)*, Antwerpen-Amsterdam, 1978.

Bij de vormgeving inzake industriële producten speelt de traditie een zeer grote rol, omdat de producenten nu eenmaal, om hun massagoederen vlot van de hand te laten gaan, rekening dienen te houden met de (op de traditionele gemeenschapskultuur berustende) smaak van de kopers.

*De tijd is zeker definitief voorbij, toen de volkskundigen zich enkel interesseerden aan de industriestad om er de restanten van het «oorspronkelijke», rurale volksleven op te sporen. Ik bedoel de stelling die o.m. door Arnold van Gennep verdedigd werd : **Le folklore... c'est une science synthétique, qui s'occupe spécialement des paysans et de la vie rurale, et de ce qui subsiste dans les milieux industriels et urbains** (24). Is de volkskunde dus al sedert een ruime tijd geen Bauernkunde meer, toch heeft zij zeker een hele achterstand in te lopen inzake de studie van de wisselwerking tussen de industrialisering en de traditionele gemeenschapskultuur.*

De resultaten van de opzoeken van de industriële archeologen zullen de volkskunde ongetwijfeld kunnen helpen om deze achterstand vlugger in te lopen. Door het inzicht te verruimen in de evolutie van produktiemiddelen en produktietechnieken zal de industriële archeologie de taak van de volkskundigen bij het verklaren van tal van gebruiken en overleveringen verlichten. De bijdrage van de industriële archeologie voor de volkskunde zal dus, mijns inziens, vooral bestaan in het ontdekken van de materiële achtergrond van het wezen en de evolutie van de (altijd aan wijzigingen onderhevig zijnde) traditionele gemeenschapskultuur.

De industriële archeologie zal uit de volkskunde profijt kunnen trekken, omdat enkel deze wetenschap haar zal kunnen leren wat het aandeel is van de traditie in de technologische evolutie en wat het aandeel is van de inventieve enkeling. Maar nog op een andere wijze kan de industriële archeologie profijt halen uit de volkskunde, namelijk door een beroep te doen op de rijke ervaring die de volkskunde heeft opgedaan inzake onderzoekstechnieken.

Het is daarom voor beide partijen, zowel voor de industriële archeologen als voor de volkskundigen van het hoogste nut om met elkaar in contact te treden, om gegevens en ervaringen uit te wisselen, om een gemeenschappelijk strategie uit te werken ten opzichte van de grote massa te verzamelen en te bestuderen materiaal. Vooral dient een gesprek op gang te komen om te verhinderen dat de industriële archeologie en de volkskunde bij de bestudering van sommige aspecten van de materiële cultuur — ongewild — op elkaars terrein zouden komen met als gevolg : dubbel-werk en nodeloze verspilling van energie.

Het is de hoogste tijd, want de industriële archeologie begint in Vlaanderen definitief van de grond te komen. Het is nog niet te laat, want de industriële archeologie heeft nog steeds niet definitief haar identiteit gevonden.

A. THIJS

(24) A. VAN GENNEP, *Le Folklore...*, 29. - Over de nieuwere strekkingen in de volkskunde : K.C. PEETERS, *Volkscultuur in de technopolis*, in : *Volkscunde*, 70 (1969), 99-112.

Boekbespreking

Jos GHYSENS, *Het Aalsters Volksleven I, Het markt- en straatlied 1860-1950*. Aalst, 1978, 370 p., 316 ill.

Het Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, pas opgericht in 1976, is, blijkbaar niet van plan het bij een oprichtingsakte te laten. Nadat het in de lente van 1978 een bundel historische bijdragen had gepubliceerd onder de titel *Alostana I*, presenteerde het enkele maanden later, van de hand van zijn ijverige secretaris het boek met bovenstaande titel.

Het is een verheugend verschijnsel dat het Genootschap oog heeft, niet alleen voor de sporen van een rijk verleden, maar evenzeer voor de vele facetten van het vroegere en huidige volksleven, waaruit een gemeenschap van levende mensen naar voor treedt. Renaat van der Linden, die het *Woord Vooraf* schreef, noemt dit «een nieuwe vorm van directe geschiedenis».

In zijn *Inleiding* schrijft Ghysens dat hij na de publicatie van zijn boek *Aalst-Karnaval* (1975) geïntrigeerd bleef door de carnavalliedjes en gaandeweg door alles wat door Aalstenaars gezongen werd. Meteen geeft hij daarmee het ruime kader aan van wat in deze verzameling te vinden is: straat- en marktlied; spot-, drink- en studentenlied; liederen bij bruiloft, jubilea en vieringen; liederen over politiek, oorlog, vrijen, het bed, bedrogen worden, over snode moorden en sociale (wan)toestanden. Behalve die strofenliederen verzamelde de auteur ook enkele roepen en de kortere rijmen die kinderen of grote mensen kennen bij allerlei gelegenheden van levensloop en jaarkrans of in verband met lokale plaatsen, gebeurtenissen en personages. (Die rijmen worden vaker 'gezegd' dan 'gezongen', maar hieruit blijkt dat Ghysens' aandacht in de eerste

plaats naar de tekst gaat en pas occasioneel naar de melodie.)

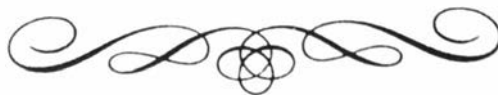
Uit die brede waaier heeft Ghysens zijn keuze gedaan. Een persoonlijke keuze. Sommigen zullen het zeker niet eens zijn met het opnemen van b.v. Ik zag Cecilia komen, of Fleerackers' Zusterke Begijn, maar als ze naar een rechtvaardiging van die keuze zoeken, blijven ze in het ongewisse. Het lijkt erop dat de auteur, door de overvloed van zijn materiaal overstelpt, over enkele fundamentele problemen heen is moeten glijden, o.m. de vraag wat voor hem een volkslied precies is, of een kunstlied een volkslied kan worden, wie zingt wat? voor welk publiek? in welke omstandigheden? enz.

Het origineelste onderdeel van het boek is dat waarin de auteur een onderzoek verricht naar de Aalsterse volkszangers, hun achtergrond beschrijft en op zoek gaat naar hun repertorium op vliegende bladen.

Een ander winstpunt is de illustratie, omdat ze overvloedig is en omdat een poging is gedaan om de foto's te dateren en van korte verklaringen te voorzien, wat de documentaire waarde van het boek ten goede komt.

Het werk van Ghysens is eerst en vooral een rijke verzameling teksten, een «bloemlezing», zoals hij zelf zegt. Dat deze straatmadelieven ook dienstig kunnen zijn voor de kennis van volkstaal, volksversificatie, volksbeeldspraak (zeker op erötisch vlak) ligt voor de hand. Zijn werk is daarenboven een bijdrage tot de zg. stadsvolkkunde: het is een duidelijke typering van het Aalsterse volksleven.

J. VAN HAVER

Het Jaar van het Dorp Onze Keus : MASSEMEN

De viering van het Jaar van het Dorp in 1978 wil de redactie van ons tijdschrift niet ongemerkt laten voorbijgaan zonder een artikel te wijden aan een Oostvlaams dorp. Onze keus viel op Massemen, sinds 1977 gefusioneerd met de gemeente Wetteren.

Het dorp Massemen kende in 1978 de twintigste uitgave van zijn oogststoet. Een gebeurtenis met traditie die de moeite waard is even van dichtbij bekeken te worden. In Oost-Vlaanderen zijn vele dorpen zoals Massemen. Onze bijdrage is geen proeve van dorpsgeschiedenis. Het is een doodgewoon verhaal, een getuigenis van wat over een dorp kan gezegd en geschreven worden in 1978. Het artikel biedt ons de gelegenheid de aandacht te vestigen op de levende volkskunde in het jaar van het dorp.

Over Massemen verscheen twee jaar geleden een rijk geïllustreerd boek «Massemen 1019 - 1976» uitgegeven door de Culturele Raad van Massemen (1). De dorpsgeschiedenis wordt erin verhaald door Kris Goethals en Rudy De Pauw. In het «Voorwoord» van Guido De Zutter, voorzitter van de Culturele Raad, komt duidelijk tot uiting hoe het «Jaar van de Volkskunde 1976» en het «Jaar van het Dorp 1978» mekaar overkoepelen. Beiden zijn afgestemd op dezelfde golflengte. Men kan niet spreken over het dorp zonder het woord volkskunde in zijn diverse aspecten te vernoemen. We laten Guido De Zutter aan het woord. «Een oude linde, een geklasseerde kerk, een dorpsfanfare, een kasteel, een paar oude hoeven : men treft het in elk doorsnee Vlaams dorp aan. Maar in elk Vlaams dorp voel je ook het niet te verantwoorden eigene, dat ervan maakt wat het voor ons allen is, en hopelijk blijven zal : «een dorp om lief te hebben».

Naar ons oordeel kan Massemen worden ondergebracht bij de kerkdorpen. Hoogstwaarschijnlijk was de oudste nederzetting te Massemen in de buurt van het huidige dorpsplein. De archeologische vondsten die in de buurt van de huidige dorpskern gedaan werden — twintig jaar geleden — tonen aan dat 500 jaar vóór onze tijdrekening het grondgebied reeds bewoond was. Toen de heren van Massemen er gevestigd waren — in de vroege middeleeuwen — bestond ook reeds een dorpsplein. In de nabijheid van die woonkern kwam het eerste bedehuis tot stand. Eerst een klein gebouwtje of kapel, losstaand van de aristokratische nederzetting of kasteel. Met de evolutie en verruiming van de bevolking is het gebouwtje meegegroeid en kwam de eerste kerk tot stand. Rond en om de kerk lag het hart van het dorp. De nabijheid van het kerkhof wijst op het contact van een levende generatie met haar voorouders. Het verleden moest zicht- en voelbaar blijven.

-
1. Massemen 1019-1976. Opzoekingen en coördinatie : Rudy De Pauw. Tekst : Kris Goethals en Rudy De Pauw. Uitgave : Culturele Raad - Massemen, 110 blz, tekeningen en etsen van Antoon Bogaert, Roger en Guido Van Damme en Herman Verbaere; foto's Piet Blankaert. Verkrijgbaar bij Dr. Goethals, Maelbroekstraat 16 Massemen. Prijs 250 F.

Laten we vooraf kennis maken met de vroegere gemeente voor een verkenning van de mensen die er leven. Gelegen op 3 km van Wetteren en op ongeveer 15 km van de steden Aalst, Dendermonde en Gent, behoort het dorp tot het gerechtelijk arrondissement Dendermonde. Een effen bodem van ongeveer 645 ha oppervlakte, bedekt met klei- en zandgrond, vormt een vruchtbare streek voor zijn ongeveer 2.300 inwoners. Een 45-tal gezinnen leven er van land- en tuinbouw, zodat de oogststoet wel een duidelijk exponent is van het landbouwbedrijf in een plattelands-gemeente. Onvoldoende industrie ter plaatse verplicht een 500-tal werknemers hun brood elders te gaan verdienen.

Massemen kwam in 1957 in de kijker door de ontdekking van een urneveld tijdens het graven van de funderingen voor een nieuwe villa, gelegen aan de steenweg op Wetteren-Massemen. Op 12 augustus 1957 vond men een urne met verbrande beenderen. Er grepen drie opgravingscampagnes plaats, respectievelijk in 1957, 1958 en 1959 tijdens dewelke 31 graven werden ondekt op het hoger gedeelte van een zandrug die zich uitstrekt tussen twee beken, het Oliemeersbeekje en de Molenbeek, die beide in de Schelde uitmonden. De conclusies uit deze opgravingen kunnen als volgt worden geformuleerd. Het urneveld van Massemen vertoont dezelfde kenmerken als de opgegraven urnevelden te Aalter, Temse, St.-Gilles-Waas, Serskamp, Wetteren, Destelbergen, enz. De oudste graven klimmen op tot de late Bronstijd, ongeveer de 9^e eeuw voor Kristus; terwijl de jongste urnevelden uit de Vroege IJzertijd dagtekenen, d.i. de 5^e eeuw voor Kristus. Een deel van deze vondsten berust in het Heemkundig Museum te Wetteren. Prof. Dr. S.J. De Laet wijdde aan deze opgravingen een belangrijke bijdrage (2).

Wanneer men op het dorpsplein afstapt, op een ruime parkeerplaats rechtover het Gemeentehuis, worden we onmiddellijk geboeid door een prachtig, vredig dorpsbeeld. In het midden van een flink verzorgd grasperk omringd door planten, staat de parochiekerk. Haar merkwaardige toren en geklasseerd koor uit de 16^e eeuw werden in 1894 herbouwd. In de kerk, toegewijd aan St.-Martinus, kan men een reeks bezienswaardige glasramen bewonderen. In het zijaltaar rechts wordt de patroonheilige St.-Martinus afgebeeld volgens het bekende patroon, de ruiter die zijn mantel deelt met de bedelaar. In het linkerzijaltaar zien wij de H. Dominikus die de rozenkrans ontvangt uit de handen van het Kind Jezus gezeten op de schoot van Maria. Beide kunstwerken zijn gedateerd 1910. In het gotisch

2. Dr. S.J. De Laet, «Nieuwe oudheidkundige opgravingen en vondsten in Oost-Vlaanderen. Hoofdst. I. Het Urneveld van Massemen» verschenen in het Kulturele Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1958, Gent, 1961, blz. 7-37.

Massemen : Gezicht op de dorpsplaats, de kerk en de linde
(Foto : Federatie voor Toerisme O-Vl.)

koor bewonderen we de rijk gekleurde ramen met vier tema's uit de blijde mysteries : de aankondiging, het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth, de geboorte van Kristus, de opdracht in de tempel. De kerkpatroon St.-Martinus wordt er gevierd op 11 november. De grote kermis wordt gehouden de 2^e zondag van september. Op 11 november komt Sint-Maarten bij de kinderen en brengt hij koek en speelgoed. Massemen vormt de scheidinglijn in het reliktbody van de St.-Maarten- en St.-Niklaasviering. In de grensgemeente Wetteren is het alleen Sinterklaas die de brave kinderen komt bezoeken.

Eertijds trok men ter bevaart naar Massemen zagezegd «om zijn tandpijn te verkopen» bij St.-Apollonia. Tot voor een tiental jaren bestond

het volksgebruik dat men op haar feestdag, 9 februari, of tijdens de winterkermis die gehouden wordt de zondag nadien, naar Massemen ging om verlost te worden of bevrijd te blijven van kiespijn. Een dertigtal jaren geleden was de volkstoeloop naar Massemen heel groot en trok men ter bedevaart naar de kerk om daar ingeschreven te worden in het broederschap van St.-Apollonia. Ook tijdens de novene en nadien kon men bedevaarten en in de kerk zijn naam laten registreren in het boek van het broederschap. We hebben het schrift van het broederschap — in augustus 1972 — met eigen ogen kunnen bekijken. De laatste inschrijvingen «tegen de tandpijn» dateerden van voor een vijftal jaren. Men laat zich zegenen met de relikwie en nadien wordt uw naam geboekt; hiervoor betaalde men gewoonlijk 20 frank offergeld; in een nauwkeurige notitie kon men lezen : twee frank per jaar. Het verkopen van de tandpijn is praktisch niet meer in zwang, wat niet wegneemt dat de verering van St.-Apollonia wel in ere wordt gehouden door de gelovigen. Het beeld van de heilige wordt tijdens de viering op een zijaltaar geplaatst. Kunsthistorisch heeft het houten gekleurde beeld geen waarde. Het is weinig sierlijk, en behoort tot de gestandaardiseerde heiligenbeelden van het einde 19^e begin 20^e eeuw. De relikwie waarmede wordt gezegend berust in een zilveren doosje van 4 cm diameter, zonder enige versiering. Onder de relikwie leest men het inschrift «S Apollonia V M» (St.-Apollonia Virgo et Martyra - maagd en martelares). Bij de zegening hoort ook het bidden van de litanie ter ere van de Heilige Maagd en Martelares. De gedrukte Litanie is kerkelijk goedgekeurd 15 januari 1893 door F. De Vos, C.L.C.

In de onmiddellijke nabijheid van de kerk staat de boerderij «het Prinsenhof», waarvan de familie de Merode, thans verblijvend in Italië, de eigenares is. Het uitzicht van de gevel verraadt een bouwstijl van de 18^e eeuw. Bekeken vanop het dorpsplein vormt het decor van de boerderij met de kerk een esthetisch hoekje waarvan het beeld u bijblijft als een schilderij. De boerderij wordt in de volksmond veelal «Coninckshof» genoemd. De naam is ontleend aan de familie De Coninck die vele jaren, van vader op zoon, het Prinsenhof heeft bewoond tot 1946. De laatste bewoner Pieter De Coninck, werd opgevolgd door de Hr. René Wauters, en vervolgens zijn zoon Arseen, die thans nog, als landbouwer, de reputatie van het Prinsenhof in ere houdt.

Het voornaamste en alombekende pachtgoed uit de streek is 't Hof Ten Honderd gelegen op de Oude Heirweg. Oorspronkelijk was het een hospitaal, eigendom van de Kommanderij van Pitzenburg. Deze hoeve heeft geschiedkundige en architectonische waarde. Ze werd heropgebouwd in de 18e eeuw en behoort tot het type van de kloosterhoeven met

monumentale ingang, één verdieping en mansarde op het mooie zadeldak. Het hof is bewoond door de Jozef Scheirlinck die er een landbouwbedrijf exploiteert dat hij overgenomen heeft van wijlen zijn vader Maurice Scheirlinck in 1976.

Het grote mysterie van het Massemense dorpsplein is de oude linde. Men kan er nog de eeuwenoude boom bewonderen in al zijn pracht en glorie. Te zien aan de frisse groene kruin heeft ze haar vitaliteit nog goed weten te bewaren. Het eigenaardige van die linde is de groei van de wortels die boven de bodem zijn uitgeschoten en harmonieus met de stam zijn vergroeid. We hebben ons de moeite getroost de omtrek van de oude linde te meten. Die is 6 m; we schatten haar hoogte op ongeveer 12 à 13 m. Over het verleden van die boom is praktisch weinig te achterhalen bij de bevolking en ook niet in de geschiedenis van de gemeente. De boom is een mysterie. Hoe oud is hij; wat heeft hij te betekenen gehad? Men blijft het antwoord schuldig. De linde staat ook bekend in de literatuur van de vermaarde bomen, waarover J. Chalon een boek geschreven heeft «*Les arbres remarquables de la Belgique*» (3). Ziehier enkele bijzonderheden die de auteur in 1910 noteerde. De wortels die boven de grond uitschieten vormen een omtrek van 17,80 m, de stam meet 3 m omtrek op manshoogte; de linde heeft een holte van 0,50 m breedte vanaf de basis tot op 1 m hoogte. Over de ouderdom van de linde tast J. Chalon ook totaal in het duister. Is zij vijfhonderd, is zij duizend jaar oud? Volgens een ingesteld onderzoek in 1863, veronderstelt men dat deze linde nog een overlevende boom is van een dreef met lindebomen die liep vanaf de ophaalbrug tot aan de binnenplaats van het voormalige kasteel van de heerlijkheid. Men raamde de afstand tussen de ophaalbrug en de nog bestaande oude linde op ongeveer 15 m. Het kasteel waarover sprake, was in 1700 reeds totaal in verval. We denken de waarheid geen geweld aan te doen als we ons aansluiten bij de volkse bewering, die zegt, dat de linde vier- à vijfhonderd jaar oud kan zijn. Dergelijke goed bewaarde specimen is in Oost-Vlaanderen niet meer bekend; een reden te meer om de linde een te gaan bekijken, haar omtrek te meten en er een prachtig kiekje te nemen als blijvende herinnering van een bezoek aan het stille dorpje.

Ons bezoek te Massemen zou niet volledig zijn zonder het Geuzenkasteel op Lambroek te gaan bezichtigen, niet ver van het dorpsplein gelegen. Voor een vijftal jaren werden we in deze oase van groen en stilte op afstand gehouden van dit merkwaardig monument door een plaatje «*Verboden toegang*». Alhoewel het prachtig gesmede hekken openstond

3. J. Chalon, *Les arbres remarquables de la Belgique*, 1910, Deel III, blz 27-28.

Massemen : Het Geuzenkasteel

(Verzameling : M. Daem)

werd men beleefd verzocht er buiten te blijven. Het kasteel heeft waardevolle stukken bevat die het bezit waren van wijlen graaf en gravin d'Hespel de Flanques-de Kerckhove de Dentergem. Omtrent 1965 werd het Geuzenkasteel bijna volledig ontruimd. De dochter, gravin de Mareuil, die vele jaren op het kasteel verbleven had, erfde het goed en nam haar intrek in de lichtstad Parijs. Het kasteel van Massemen, in de volksmond en overal bekend als het Geuzenkasteel, was een mooi buitenverblijf waarop de adel zijn intrek nam en teruggetrokken leefde buiten de volkse gemeenschap. Het kasteel heeft een karakteristiek rococodekor, daterend uit het laatste kwart van de 18^e eeuw. Boven het deurportaal van het zijgebouw is de datum 1776 nog goed merkbaar. Ook boven de conciërgerie staat de datum 1780 vermeld. Sinds de jongste drie jaar heerst een drukke bedrijvigheid op het kasteel. Het hekken staat wagenwijd open voor iedereen. De firma p.v.b.a. Simons heeft er haar wijnhandel gevestigd met behoud van de benaming «Geuzenkasteel».

Het grote attractiepunt waarin men het dorp en zijn gemeenschap leert ontdekken is de oogststoet op de wijk Kortenbos. Hij gaat uit de eerste zondag van de maand augustus en is sedert 1959 de grote dag voor Massemen geworden. Onder het thema «Van akker tot de bakker» wordt in een rijke verscheidenheid van taferelen hulde gebracht aan de landbouwer die ploegt, zaait, maait en de vruchten van zijn arbeid oogst. De organisatie van de feestviering berust in veilige handen van het Oogstfeestcomité

Massemen : Vlag Oogstfeestcomité (clichè : Oogstfeestcomité)

v.z.w., samengesteld uit twaalf leden (4). De algemene leiding is toevertrouwd aan Kamiel Verhoeven, de man die de ervaring van 20 jaar organisatie achter de rug heeft. Het hoofddoel van de stoet is, zo getrouw mogelijk de aloude gebruiken van de plaatselijke boerenbevolking weer te geven. Door dit middel poogt het Feestcomité de mens op een verpozende namiddag te vergasten en in de omliggende gemeenten en steden meer ruchtbaarheid te geven van de landelijke schoonheid die te Massemen en op de Kortenbos nog te genieten is. Dank zij de saamenhorigheid en de saamenwerking van de wijk Kortenbos is het nog mogelijk een oogststoet te organiseren. Hier heeft het woord «buurtschap» nog een betekenis. Bij de voorbereiding en de uitbeelding van de oogststoet zijn ongeveer duizend mensen betrokken. De oogststoet is ontstaan uit een eenvoudige wijkkermis van de Kortenbos, «stadse feeste» geheten, die na het inhalen van de oogst gehouden werd met het traditionele programma : schieting, bolling, kaarting, duivenvlucht, hondenkoers. Een paar kraampjes en een paardjesmolen zorgden voor het vermaak van de kinderen. Voor een 20-tal jaren kwamen de bewoners van de wijk tot het besluit dat er wat nieuw leven in de buurt moest komen gedurende de wijkkermis. Zo ontstond de

4. Oogstfeestcomité 20e oogststoet (6-8-78) : Alfons Berckmoes, Maurits Buyst, Remi De Cooman, Maurits De Rijcke, Michaël De Smet, Marcel De Spiegeleer, André D'Hauwe, Laurent Rottiers, Eric Temmerman, Eduard Vaegenende, Henri Van De Keere, Kamiel Verhoeve.

idee een oogststoet te organiseren, die vanaf zijn ontstaan de steun genoot van de hele bevolking en van het gemeentebestuur. Als blijvende herinnering van deze volkskundige manifestatie werd in 1966 de Oogstkapel opgericht en ingewijd. Het is een mooie kapel, versierd met een in koper gedreven O.-L.-Vrouwbeeld, gemaakt door de kunstenaar Bert Vonck, afkomstig uit Wetteren. Het beeld is een symbool van de rijkdom die een vruchtenoogst biedt.

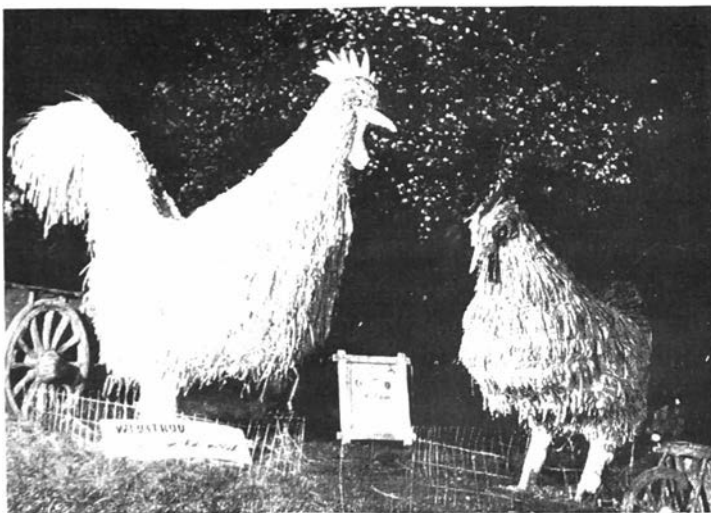
Massemen : O.L.-Vrouwbeeld
uit de Oogstkapel
(cliché : Oogstcomité)

Voor de twintigste keer trok op zondag 6 augustus 1978 de stoet door de straten van de wijk Kortebos. Men verwachtte zonnig weer en veel volk. Veel volk was er wel maar 't zonnig weertje liet op zich wachten. Organisators, genodigden en kijkers vreesden dat de stoet letterlijk en figuurlijk in 't water zou vallen. Gelukkig is dit niet gebeurd. De eieren die het Oogstcomité aan de heilige Clara geofferd had, schenen wel bij het heilige zusterken beland te zijn geweest. Het weer klaarde op en de stoet kon om 16.00 u. ongestoord van wal steken. Na de gebruikelijke ontvangst en begroeting van de prominenten en de daarmee gepaard gaande receptie werd door schepen Dr. Hugo Capiou, voormalige burgemeester van Massemen, het blauw-gele lint voor de twintigste maal doorgeknipt.

Honderden kijklustigen staan langs de landelijke wegen opgesteld om

van het klank- en kleurrijke schouwspel te genieten. Vreugdevolle feesttonen worden geblazen door talrijke muziekmaatschappijen die de 52 tafereeltjes van de oogststoet opluisteren. Vooraf een groep fiere ruiters, gevolgd door de patroonheiligen van Massemen, St.-Apollonia en St.-Martinus, en door de oogstvlag. Vendeliers geven een prachtig shownummer ten beste. Courante tema's van het dorpsleven in zijn rijke verscheidenheid : de beerkar; de ploeg, de oogst met zijn pikkenklopper, pikkers en piksters, bindsters, inpakmachines, vlegeldorsers, wanmolen, windmolen, ovenkot, brood, broodronde, scharesliep, smid, boereslachter, schrijnwerker, verhuis van boerezoon. Voor de nodige afwisseling in kijk- en

schouwspel zorgen een paar romantische tafereeltjes : grootmoeders vertellingen, sneeuwwitje, zó was het vroeger thuis. De vrolijke noot ontbreekt niet in de voorstelling van pachtbetalers, kwezels en van de oude herberg «In den ouden kwedden». Het was vroeger een café die omtrent het einde van de 19e eeuw op de wijk Kortebos stond en waar de onderpastoor onderwijs gaf aan de arme, domme vrouwen. Pittige blikvangers zijn de reuzehen en -haan. Voor een paar jaren werd hen de prijs van het publiek toegewezen tijdens de Bloemencorso te Gent. En bij dit alles zijn vele groeperingen uit Massemen zelf vertegenwoordigd in het kijk- en klankspel : muziekmaatschappij Volksopbeuring, volksdansgroep Lien, boerengilde, spaar- en reisclub, jeugdclub Houtekiet. Bijzondere aandacht verdient de jubileumwagen van de 20e oogststoet en de ode aan de oogst, de strijd die de landbouwer voert voor zijn levensbestaan en dat van zijn medemensen. Beide wagens vormen een prachtige apotheose van de welgeslaagde 20e oogststoet.

Massemen : Haan en hen, reuzedieren uit de oogststoet
(cliché : Oogstcomité)

Zoals elke gemeente die zich respecteert bezit Massemen een reus. Hij deed zijn intrede als Boer Naert op de wijk Lambroek en deed zijn eerste ommekeer in de negende oogststoet op zondag 6 augustus (5). Regelmatig was Boer Naert op het appel van de oogststoet tot en met 1976. Toen zagen we dat hem de naam Manten was toebedeeld. En zo kon men hem in de oogststoet van 1976 zien opstappen met een plakkaat waarop in grote letters geschreven stond : «Onze Manten ziet in 't nief. Nu mankeert hij slechts een lief». Sinds 1976 is alles bij een vrome wens gebleven. Manten was in 1978 niet op post. Misschien zoekt hij nog altijd

5. O.V.Z., 43ste jg. (1968), blz. 62.

Massemen : Reus Naert van de wijk Lambroek
(Verzameling : Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen)

de gepaste reuzengade ? Brengt het oogstfeestcomité de oplossing voor zijn reuzenprobleem ?

Wellicht stellen zich velen de vraag, wat is de oorsprong van de oogststoet ? Veel wijkkermissen op het platteland danken hun ontstaan aan de oogstviering en de daarmee gepaard gaande dans-, speel-, eet- en drinkpartijtjes. Zo heeft Nieuwerkerke zijn bekende oogststoet in West-Vlaanderen. In Oost-Vlaanderen heeft Kortembos de bescheiden wijkkermiss weten uit te bouwen tot een volksmanifestatie die ver buiten de grenzen van de gemeente bekendheid heeft verworven en het ten volle verdient. In de buurt van Massemen, n.l. in de Boskant te Wetteren is het oogstfeest blijven voortleven in Wafelkenskermis, die op 15 augustus nog jaarlijks wordt gevierd met het Houten Muziek op kop. Zowel te Massemen als in de Boskant vindt men een overblijfsel van een aloud volksgebruik feest te vieren na het inhalen van de oogst. De boerin, gastvrouw, bakte wafelen van het eerste meel voor het dienstpersoneel. Een belangrijk element in de ontspanning na de zware oogsttijd.

Massemen bezit sinds 1973 op Kortembos zijn Varekoutermuseum. Het bevat een mooie verzameling van huis- en landbouwgereedschap uit

de streek. Een niet te onderschatten bezit over de materiële volkskunde. Hier blijft de tijdsgeest van het verleden levendig gehouden. Hier kan de jongere generatie zien van waar men vertrokken is einde 19^e begin 20^e eeuw om te belanden in ons huidig atoomtijdperk.

Het Jaar van het Dorp heeft de verdienste gehad de aandacht te vragen voor positieve en negatieve aspecten van het dorpsleven in de toekomst.

Hierbij doen we een keuze in de vele activiteiten die het Jaar van het Dorp moesten waar maken. In de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen pakte men uit met drie tentoonstellingen. De eerste, «Hoeven uit het Meetjesland» van 7 april tot 31 mei 1978, was gewijd aan foto's, ambachtsvoorwerpen, plannen, documenten en tekeningen uit de verzameling van Romano TONDAT, bestuurslid van de Bond en uitgever van het tijdschrift «Ons Meetjesland» Eeklo. De kataloog van de expositie is een waardevol document voor de studie van de hoeëbouw in het Meetjesland. Van 15 juli tot 31 augustus had in het Museum een tentoonstelling plaats «Gent, stad van monumenten en landelijk schoon», schilderijen van Willy Bogaert. Zesenvestig mooie doeken boden een zicht op het stads- en landelijk leven. Het thema van het Jaar van het Dorp stond in het teken van het eeuwenoude Gent dat nu verenigd is met de toegetreden deelgemeenten, hun bewoners en datgene wat aan landelijk schoon hun erfgoed is. Een derde tentoonstelling in het Museum voor Volkskunde was gewijd aan foto's van het dorp Munte, voorgesteld door R. Van Damme van 1 december tot 7 januari 1979. Ook hier hadden we een kijkje op de mooie landelijke natuur en het landelijk dorpsleven.

Talrijke parochies vonden het Jaar van het Dorp de gunstige gelegenheid om aan hun parochie een tentoonstelling of brochure te wijden. Zo maakten we kennis met Sint-Theresiaparochie, Rooigem, 1928-1978, en met de parochie Oude Bareel te Sint-Amandsberg 1928-1978. Roger Poelman wijdde aan de Oude Bareel een waardevolle studie die als geschiedkundig document een aanvulling is van het boek van Dr. M. Gysseling «Geschiedenis van Oostakker en Sint-Amandsberg tot 1794» en een aanvulling van eigen studie «Oostakker in de 19^e eeuw». In 1978 verscheen eveneens het boek van Fred. Vanderstraeten «De Heilige Hartparochie Sint-Amandsberg. Het relaas van een eeuw parochiaal leven» (1878-1978). Een interessant werkje dat ook een steentje bijbracht in de geschiedenissen van het dorpsleven.

De landelijke gemeente Baaigem zorgde letterlijk en figuurlijk voor een steentje in kikkerpoel. Voor de dorpelingen werd het Jaar van het Dorp geboekt als het jaar van de gesneuvelde dorpen. Op 19 november 1978 werd een gedenksteen ingehuldigd. Het monument van de gesneuvelde dorpen is een herinnering aan de fusie en is een symbool van het leed dat hiermee aan het dorpsleven werd berokkend. De Balegemse steen weegt 3,50 ton en werd geplaatst aan de toegangsweg tot het dorp.

De Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen liet zich ook niet onbetuigd om de loftrumpet op te steken voor het Jaar van het Dorp. Het tweemaandelijks tijdschrift Toerisme in Oost-Vlaanderen (26^e jg., nr 6, nov.-dec. 1977) wijdde een uitgebreid artikel aan de het Dorp in Oost-Vlaanderen. Het inleidend woord van Gouverneur R. De Kinder wijst op de belangrijke taak die het dorp te vervullen heeft : «Het platteland heeft niet alleen zijn

typische eigenheid maar vervult bovendien functies, die van vitaal belang zijn voor de samenleving in haar geheel. Het platteland fungeert als zuurstoflong en luchtfilter. Velen vinden er hun fysisch en psychisch evenwicht terug». Deze zeer interessante brochure wijdt een beknopt overzicht aan het ontstaan van de verschillende dorptypes : rivierdorpen, kasteeldorpen, kerkdorpen, geografische dorpen, driesdorpen, straatdorpen, koloniatiedorpen, abdijdorpen, terpdorpen. Aan het Dorp in Oost-Vlaanderen werd bovendien een prachtige tentoonstelling gewijd, georganiseerd door de Kredietbank te Gent in samenwerking met de Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen (van 16 juni tot 2 juli 1978). Een reeks van 84 foto's illustreerde op unieke manier de verschillende voorgenoemde dorptypes. Een reeks prachtige tekeningen rond hetzelfde onderwerp door Herman Verbaere gecreëerd, deden het waardevolle fotomateriaal nog beter tot zijn recht komen. Van kunstschilder Herman Verbaere citeren we nog het Kalender 1978 van de Gist- en Spiritusfabrieken Bruggeman, Gent. Een mooie reeks tekeningen van dorpsgezichten die de gedachte van het dorpsleven willen levendig houden.

Gans het jaar door en in alle milieus stond het Jaar van het Dorp in de belangstelling. Het informatieblad 3^e Leeftijd, Infor Senior (maandblad, maart 1978, nr.3) onderstreepte dat de bejaarden tot een van de meest betrokken en belanghebbende volksdelen behoren. Als uitgangspunt voor het jaarprogramma wordt aandacht opgebracht en verspreid «van eigen waarde van de directe omgeving waarin we leven». Aandacht voor Dé Mens en Het Stukje lokale maatschappij vindt men terug in het boekje van Rika De Backer, Minister van Nederlandse Cultuur, uitgegeven in de Nederlandse Boekhandel onder de titel «De groene jaren zeventig». Inderdaad, 1978 behoorde tot het decennium waarover Rika De Backer het heeft. Alhoewel ze het Jaar van het Dorp niet uitdrukkelijk noemt, getuigt het boekje van de Minister voor de kleinschaligheid in het kleine Vaderland Vlaanderen.

Moeten we thans het Jaar van het Dorp beschouwen als behorend tot het verleden? Staan we voor het afsluiten van een viering of voor de start voor een sensibilisatie ten voordele van het dorp? Op deze vraag is moeilijk te antwoorden omdat vele facetten van het probleem zeer uiteenlopend zijn: milieu, administratie, inplanting bedrijven, ontspanningsleven, enz. In de integratie van een dorp in de grootstad of in de fusie van gemeenten (6) schuilt een groot gevaar voor de gemeenschap. De reddende hand ligt niet in de Administratie. Het zal van de mensen die er leven afhangen wat ze willen behouden en hoe ze de toekomst zien. Groeperingen kunnen enkel zorgen voor de bewustmaking «het is goed in een dorp te leven», maar de mens zelf moet deze slogan omzetten in de realiteit.

Marcel DAEM

(6) R. VAN DER LINDEN, *Perikelen rond samenvoeging van gemeenten in Vlaanderen 1976-77*, O.V.Z., 52 (1977), 183-199, 210-238.